

Leszek Sługocki

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 1990 r. V KZP 13

Palestra 34/8-9(392-393), 67-71

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Glosa

do uchwały Sądu Najwyższego
z dnia 17 maja 1990 r.

V KZP 13/90 (nie publikowana)

W wypadku umorzenia postępowania karnego na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy z 7 grudnia 1989 r. o amnestii (Dz.U. Nr 64, poz. 390) w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe, podstawowe orzeczenia przepadku rzeczy stanowi art. 48 kodeksu karnego.

I. Sąd Wojewódzki w Z.G. na podstawie art. 390 § 1 k.p.k. postanowieniem z 25 stycznia 1990 r. przekazał Sądowi Najwyższemu następujące zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy:

„Czy sąd, umarzając postępowanie na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy o amnestii z 7 grudnia 1989 r. w sprawie o przestępstwo z art. 80 § 1 w zw. z art. 25 § 1 pkt 3 ustawy karnej skarbowej (lub inne przestępstwo skarbowe) może na podstawie art. 1 ust. 3 powołanej ustawy o amnestii orzec przepadek przedmiotów przestępstwa skarbowego?”

Sąd Najwyższy udzielił na to pytanie odpowiedzi przytoczonej na wstępie tej glosy.

II. Samo sformułowanie zagadnienia prawnego, jak i uchwała SN, już na wstępie zmuszają do poczynienia pewnych uwag.

1. Artykuł 390 § 1 k.p.k. upoważnia sąd wojewódzki do przedstawienia Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy, jakie ujawni się przy rozpoznawaniu środka odwoławczego. To sformułowanie ustawowe

wskazuje na konkretność, jaka musi cechować pytanie prawne. Musi się ono wiązać bezpośrednio z rozpoznawaną w instancji odwoławczej sprawą. Tymczasem taka sytuacja przy sformułowaniu pytania przez Sąd Wojewódzki nie występuje.

Gdyby Sąd Wojewódzki wskazał, że chodzi o umorzenie postępowania na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy o amnestii z grudnia 1989 r. w sprawie o przestępstwo z art. 80 § 1 w zw. z art. 25 § 1 pkt 3 u.k.s. i orzeczenie przepadku na podstawie art. 1 ust. 3 ustawy o amnestii, to zagadnienie byłoby skonkretyzowane. Wszelako Sąd ten po wskazaniu art. 25 § 1 pkt 3 u.k.s. napisał w nawiasie „lub inne przestępstwo skarbowe”. To już zmienia postać rzeczy. Sąd Wojewódzki orzekł bowiem w sprawie, w której czyn miał określoną kwalifikację prawną. Na takim tle powstać mogło zagadnienie prawne. Nigdy zaś na tle „innego przestępstwa skarbowego”, gdyż nie wiadomo o jakie przestępstwo mogłoby chodzić i czy mogło ono być objęte przepisami ustawy o amnestii z 7 grudnia 1989 r.

W uzasadnieniu swej uchwały Sąd Najwyższy nie wytknął tego błędu Sądowi Wojewódzkiemu. A szkoda, gdyż od razu powstaje pytanie, czy uchwała Sądu Najwyższego odnosi się do przestępstwa, które

zostało określone w pytaniu, ze wskazaniem konkretnego artykułu, czy też do „innego przestępstwa skarbowego”. A w tym wypadku — do jakiego.

2. Zagadnienie prawne dotyczy ustawy karnej skarbowej; nie mówi jednak, o którą konkretnie ustawę karną skarbową chodzi. Należy się więc domyślić, że jest to aktualnie obowiązująca ustawa karna skarbową, tj. ustawa z 26 października 1971 r. (j.t. Dz.U. z 1984 r. Nr 22, poz. 103, z późniejszymi zmianami). Winno to jednak być wyraźnie w pytaniu prawnym zaznaczone.

3. Uchwała Sądu Najwyższego nie jest odpowiedzią na postawione pytanie prawne.¹

III. W dalszych rozważaniach pominiemy „inne przestępstwo skarbowe”, gdyż nie wiadomo, o jaki czyn może tu chodzić.

Przyjmijmy, że pytanie prawne dotyczy art. 80 § 1 w zw. z art. 25 § 1 pkt 3 u.k.s.² Otóż art. 80 § 1 u.k.s. stanowi: „Kto naraża Skarb Państwa na uszczuplenie cła przez uchylenie się od obowiązku celnego albo przez wprowadzenie organu celnego w błąd, w szczególności przez zatajenie rzeczywistego stanu rzeczy lub podanie danych niezgodnych z rzeczywistością w zgłoszeniu celnym albo innym oświadczeniu lub dokumencie mającym służyć za podstawę odprawy celnej lub mogącego mieć znaczenie dla kontroli celnej, podlega karze grzywny w wysokości do 4-krotnej kwoty cła narażonego na uszczuplenie.”³

Według pytania prawnego art. 80 § 1 pozostawał w związku z art. 25 § 1 pkt 3 u.k.s. Ten zaś przepis stanowi, że „Sąd stosuje również nadzwyczajne zaostrezenie kary, jeżeli sprawca popełnia umyślne przestępstwo skarbowe, a wartość przedmiotu przestępstwa przekracza 400000 złotych, albo jeżeli sprawca przez umyślne przestępstwo skarbowe powoduje uszczuplenie należności państwa w wysokości przekraczającej 400000 złotych.

W zestawieniu tych przepisów został więc określony zakres czynu będącego przedmiotem pytania prawnego. Jednakże dopiero art. 26 § 1 pkt 2 u.k.s. nie powołany w pytaniu prawnym, precyzuje, na czym polega

nadzwyczajne zaostrezenie kary. Otóż polega ono na „wymierzeniu kary pozbawienia wolności do lat 3 lub kary ograniczenia wolności, jeżeli czyn jest zagrożony tylko karą grzywny, co nie wyłącza także wymierzenia grzywny przewidzianej za ten czyn”.⁴ Mamy więc do czynienia z przestępstwem skarbowym (art. 1 u.k.s.: „Przestępstwem skarbowym jest czyn społecznie niebezpieczny, zabroniony przez niniejszą ustawę pod groźbą kary pozbawienia wolności, ograniczenia wolności lub grzywny”), co oznacza, że przepadek przedmiotu przestępstwa skarbowego musi być orzeczony (art. 17 u.k.s.).

Jeśliby więc sąd przewidywał, że za przestępstwo będące przedmiotem osądu należałoby orzec karę pozbawienia wolności przekraczającą 2 lata (tj. jeśli taka kara wymierzona została przez sąd pierwszej instancji i rewizja oskarżyciela publicznego domagała się zaostrezenia kary pozbawienia wolności; lub jeżeli sąd pierwszej instancji wymierzył tę karę poniżej 2 lat, a rewizja oskarżyciela publicznego domagała się podwyższenia kary pozbawienia wolności na ponad 2 lata, albo wreszcie jeżeli sąd pierwszej instancji orzekł karę ponad 2 lata, a rewizja oskarżonego nie zasługuje na uwzględnienie) — **to wówczas umorzenie postępowania na zasadzie art. 1 ust. 1 amnestii z 7 grudnia 1989 r. w ogóle nie wchodziło w rachubę.** Możliwe było jedynie złagodzenie na podstawie art. 5 ust. 1 pkt 1, o połowę kary pozbawienia wolności.

Dalszym problemem, jaki występuje przy skazaniu na podstawie omówionych wyżej przepisów, jest problem przepadku. Ten problem w u.k.s. unormowany jest bardzo szeroko. Rozstrzyga o tym art. 16 u.k.s. w następujący sposób:

„§ 1. Przepadek rzeczy stanowiących przedmiot przestępstwa skarbowego obejmuje przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, jak również przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa.

§ 2. Przepadek rzeczy stanowiących przedmiot przestępstwa skarbowego obejmuje ponadto opakowania oraz wszystko, co z przedmiotem przestępstwa było połą-

zione, choćby nawet nie stanowiło jej części składowej, jak również środek przewozowy, przysposobiony do przewozu przedmiotu przestępstwa.

§ 3. Przepadek obejmuje także drogowy środek przewozowy, gdy przedmiot przestępstwa był w nim ukryty w miejscu nie przeznaczonym do umieszczenia przewożonych rzeczy.”

W sytuacji prawnej określonej przepisami pytania prawnego, przepadek obejmował tzw. przemyt celny o wartości ponad 400 tys. zł, ewentualnie wraz z opakowaniem oraz środek przewozowy, w tym nawet drogowy środek przewozowy

IV. Ten przydługi wywód był niezbędny, aby dojść do istoty pytania prawnego. Przecież stawiało ono problem: czy w sytuacji jak omówiona, może być orzeczony przepadek przedmiotów przestępstwa skarbowego na podstawie art. 1 ust. 3 ustawy o amnestii. Art. 1 ust. 1 stanowi o umorzeniu postępowania w sprawie o przestępstwo skarbowe, a art. 1 ust. 3 nakazuje odpowiednie stosowanie art. 48 kodeksu karnego. Przepis ten odnosi się do wszystkich sytuacji przewidujących **samą możliwość** orzeczenia przypadku, ale nie do unormowań przewidzianych w ustawach szczególnych (art. 121 k.k.), a taką jest u.k.s.

Innymi słowami, podczas gdy art. 16 u.k.s. przewiduje **obligatoryjność** orzeczenia przypadku, to art. 48 k.k. ten przepadek dopuszcza, a więc występuje tu jego **fakultatywność**. Jeszcze inaczej — gdy art. 1 ust. 1 ustawy o amnestii z 7 grudnia 1989 zezwalał na umorzenie postępowania w sprawie o przestępstwo skarbowe, to wcale z tego nie wynika, że wykluczał przepadek przedmiotu przestępstwa. Można więc było umorzyć postępowanie o przestępstwo skarbowe, a zarazem orzec przepadek.

Nie zamierzam dokonywać porównawczej zakresu i treści art. 16 u.k.s. i art. 48 k.k. Dla celów tej glosy wystarczy wskazać na obligatoryjność i fakultatywność przypadku. Oczywiście można postawić pytanie, czy projektodawcy tekstu amnestii z 7 grudnia 1989 r. przewidywali konsekwencje zaproponowanych sformułowań. Oba-

wiam się, że nie. Jednakże jest jak jest, i z istniejącej sytuacji należało szukać wyjścia. Przyjęcie rozwiązania, że przy umorzeniu postępowania w sprawach przestępstw skarbowych w zakresie przemytu należało orzec przepadek, było możliwe.

V. Musimy teraz dokonać pewnego przeskoku myślowego. Otóż art. 1 ust. 3 amnestii stanowi, że art. 48 k.k. stosuje się „odpowiednio”. W wyjaśnieniu tego zagadnienia tkwi istota problemu. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu swej uchwały uznaje, iż jest to „autonomiczne uregulowanie kwestii przypadku przedmiotu” (z tym można się zgodzić, ale to nic nie wyjaśnia). A dalej „Sformułowanie to oznacza jednocześnie, że orzeczenie przypadku rzeczy fakultatywne (art. 48 § 1 k.k.) lub obligatoryjne (art. 48 § 4 k.k.) dotyczyć może tylko przedmiotów określonych w tym przepisie oraz że recypowanie przez art. 2 ustawy karnej skarbowej art. 48 § 2 kodeksu karnego w tym zakresie staje się bezprzedmiotowe”.

Rozumowanie Sądu Najwyższego jest niezrozumiałe, a poza tym niezgodne z samą treścią uchwały.

Dlatego, choćby wstępnie, rozważyć należy, co oznacza pojęcie „odpowiednie” stosowanie prawa. Jeszcze w 1966 r. J. Nowacki stwierdził: „W literaturze... niezbyt dobrze przedstawia się sprawa, gdy chodzi o odpowiedź na pytanie, co rozumieć przez »odpowiednie stosowanie przepisów prawa«”.⁵ Sprawa nie posunęła się naprzód, gdyż jeszcze w 1985 r. w innych słowach powtórzył to S. Grzybowski.⁶ Podręczniki prawa karnego i komentarze nie zajmują się tym zagadnieniem, co zwalnia nas z obowiązku ich zacytowania.⁷ Powołany J. Nowacki w artykule opublikowanym w 1964 r. w „Państwie i Prawie” o „odpowiednim” stosowaniu prawa napisał: „Polega ono na tym, że zamiast wyczerpującego unormowania określonego stosunku prawnego (np. zamiany) zamieszcza się wówczas przepis nakazujący odpowiednio stosować przepisy regulujące inny stosunek prawny, który jest już wyczerpująco unormowany (w odniesieniu do wymienionej wyżej zamiany — mają być odpowiednio stosowane przepisy o sprzedaży)”.⁸

Określenie to, gdyż nie definicja, nie pasuje do interesującej nas w tej głosie sytuacji. Dlatego rozważmy, jak zagadnienie to przedstawia się na tle kodeksu karnego z 1969 r. Występuje ono tam 7 razy (art. art. 70 § 2, 71 § 2, 91 § 1, 94, 129, 243 § 5). Aby nie wchodzić w szczegóły, mogę podać, że „odpowiednie stosowanie”, o którym mowa w kodeksie karnym, podzielić można na 3 grupy:

Pierwsza, to stosowanie określonego przepisu do przepisu lub sytuacji prawnej znajdującej się poza danym artykułem k.k. (art. art. 70 § 2, 91 § 1, 94, 129, 243 § 5). Przykładowo: „Przepisy § 1—4 stosuje się odpowiednio do podżegacza i pomocnika do przestępstw określonych w art. 239” (art. 243 § 5).

Druga, to stosowanie przepisu znajdującego się poza danym artykułem do sytuacji prawnej znajdującej się poza tym artykułem (art. 71 § 2): „W razie skazania za zbiegające się przestępstwa na kary tego samego rodzaju, wymienione w art. 38 pkt 1—4, sąd stosuje odpowiednio przepisy o karze łącznej.”

Trzecia, to stosowanie przepisu znajdującego się poza danym artykułem do sytuacji prawnej danego artykułu (art. 102 § 3): „Przepis art. 100 § 3 stosuje się odpowiednio”. Takie właśnie unormowanie występuje w art. 1 § 3 ustawy o amnestii z 7 grudnia 1989 r.⁹

Komentarze do art. 102 § 3 k.k. stwierdzają, iż sąd rozstrzyga przed zwolnieniem z zakładu (psychiatrycznego lub innego), czy orzeczoną karę pozbawienia wolności należy wykonać. Zagadnienie to, choć znajduje się w obrębie kodeksu karnego i literalnie jest proste, wywołuje poważne kontrowersje, które nas tu oczywiście nie interesują.¹⁰ Żaden jednak komentator nie wyjaśnił znaczenia (semantycznego zakresu) słowa „odpowiednio”. W zakresie naszych rozważań sytuacja jest jeszcze o tyle bardziej skomplikowana, że „odpowiednie” stosowanie przepisu kodeksu karnego (art. 48) miałoby mieć miejsce w odniesieniu do przestępstwa skarbowego (celnego).

Zagadnienie „odpowiedniego” stosowania przepisów nie jest również wyjaśnione w innych kodeksach z zakresu prawa karnego, np. w odniesieniu do rewizji nadzwyczajnej w kodeksie postępowania karnego.¹¹

W kodeksie karnym wykonawczym art. 1 § 2 stanowi: „... stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego.” Komentator zauważa, że „w postępowaniu wykonawczym mają zastosowanie w innym zakresie niż w postępowaniu jurysdykcyjnym zarówno ogólne zasady procesowe, jak i część przepisów kodeksu postępowania karnego”. Bliżej jednak tej kwestii nie wyjaśnia.¹²

Zauważmy wreszcie, że S. Grzybowski w powołanej książce z 1972 r. słusznie napisał, iż: „przepis odsyłający nigdy nie nakazuje mechanicznego stosowania przepisów, do których odsyła, ani też nie zwalnia od obowiązku rozpatrzenia, w jakim sensie i zakresie oraz w jaki sposób należy je stosować.”¹³ To zamarkowanie problemu, a nie jego rozwiązanie.

Krótko mówiąc z przedstawionych uwag wynika, że pod względem stanu nauki dotyczącego omawianego zagadnienia jesteśmy dziś niemalże w punkcie zerowym.

VI. W uzasadnieniu swej uchwały Sąd Najwyższy podaje, że uregulowanie z art. 1 ust. 3 jest autonomiczne (ale tego terminu nie wyjaśnia), a wykładnia systemowa (tego pojęcia też Sąd Najwyższy w odniesieniu do zagadnienia nie wyjaśnia) normy art. 1 prowadzi do wniosku, iż rozwiązanie zawarte w ust. 3 odnosi się do całego zakresu ust. 1 art. 1 ustawy (oczywiście, że się odnosi, gdyż przepis tak stanowi — L.S.), gdyż inaczej zwrot „stosujecie się odpowiednio” byłby zupełnie zbędny. I dalej: „Sformułowanie to oznacza jednocześnie, że orzeczenie przepadku rzeczy fakultatywne (art. 48 § 1 k.k.), lub obligatoryjne (art. 48 § 4 k.k.) dotyczyć może tylko przedmiotów określonych w tym przepisie oraz że recypowanie przez art. 2 u.k.s. artykułu 48 § 2 k.k. w tym zakresie staje się bezprzedmiotowe”.

Rozumowanie to jest niespójne i niezrozumiałe. Wniosek nie wynika z przesłanek.

VII. Przedstawione rozumowanie zaprezentowane w uzasadnieniu uchwały wcale nie prowadzi do konkluzji wyrażonej w samej treści uchwały. Natomiast uchwała zbudowana jest tak, jakby ust. 3 art. 1 miał brzmienie: „Art. 48 kodeksu karnego stosuje się w wypadku umorzenia postępowania o przestępstwo określone w ust. 1”, lub: „W wypadku umorzenia postępowania art. 48 kodeksu karnego stosuje się.” Ale przecież wówczas nie powstałby problem będący przedmiotem pytania prawnego.¹⁴

Można zrozumieć intencje, jakie kierowały Sądem Najwyższym przy podjęciu głosowanej uchwały. Po prostu Sąd ten zmierzał do tego, aby przy umarzaniu postępowania karnego w sprawach o przestępstwa karnoskarbowe nie był orzekany obligatoryjny przepadek, o którym mowa w art. 16 u.k.s.

Wówczas odpada również obligatoryjne zastosowanie przepadku z art. 48 § 4 k.k. Taka też była na pewno intencja projektodawców ustawy amnestyjnej. Dlatego uchwała ta może mieć praktyczne zastosowanie, w stosunku do przestępstw karnoskarbowych.

Wydaje się jednak, że projekty ustaw przygotowywać powinni fachowcy, którzy nie pozostawią niedomówień, jakie mogą zawierać uchwalone następnie ustawy. To przestroga na przyszłość.

Ustawy amnestyjne powinny być tak zbudowane, aby ich zakres i znaczenie wynikało z samego brzmienia poszczególnych przepisów, aby nie zmuszały do angażowania Sądu Najwyższego dla znalezienia właściwego zakresu ich przepisów.¹⁵

LESZEK SŁUGOCKI

Przypisy

¹ Można też na marginesie zauważyć, że szkoda, iż Sąd Najwyższy w uzasadnieniu nie przedstawił bliżej problemu, jaki nurtował Sąd Wojewódzki i stanu faktycznego, na tle którego powstało zagadnienie. Ułatwiłoby to zrozumienie problemów związanych z pytaniem prawnym.

² Ustawa karna skarbowa z 26 października 1971 r. Po szóstej nowelizacji — j.t. Dz.U. z 1984 r. Nr 22, poz. 103 (z późn. zmianami). Powszechnie używany skrót — u.k.s.

³ Przepis dotyczy więc tzw. przemytu celnego bądź oszustwa celnego (por. E. P r u s a k i W. Ś w i d a: Prawo karne skarbowe, Warszawa 1989, s. 73).

⁴ Pomijam już to, że § 2 art. 26 przewidywał możliwość orzeczenia przez sąd konfiskaty mienia skazanego w całości lub części, którą to karę zniósł dopiero art. 2 ustawy z 23 lutego 1990 r. o zmianie kodeksu karnego i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 14, poz. 85), albowiem art. 6 ust. 1 ustawy o amnestii z 7 grudnia 1989 r. darował niewykonaną w całości karę dodatkową konfiskaty mienia. Zresztą pytanie prawne dotyczy sprawy będącej w dniu wejścia w życie ustawy o amnestii (11 grudnia 1989 r.) w toku.

⁵ J. N o w a c k i: Analogia legis, Warszawa 1966 s. 137.

⁶ „Nie wyjaśniono również dostatecznie, co należy rozumieć przez „odpowiednie” stosowanie, (w) System prawa cywilnego, t. I, „Ossolineum” 1985, s. 114. Dodajmy w tym miejscu, że Mała encyklopedia prawa PWN, wyd. II, Warszawa 1980 nie prezentuje hasła „odpowiednie stosowanie prawa”.

⁷ Z wyjątkiem jednej sytuacji prawnej, o której będzie dalej mowa.

⁸ „Odpowiednie” stosowanie prawa, PiP 1964, z. 3, s. 367—368.

⁹ Jest to odwrotność tego, co uformował jako czwartą grupę J. Wróblewski w jego klasyfikacji przepisów odsyłających. Por. Jerzy Wróblewski: Przepisy odsyłające, Zeszyty naukowe UŁ Nauki Humanistyczno-Społeczne, Zeszyt 35, Prawo, Łódź 1964.

¹⁰ Por. Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna, pod red. K. B u c h a ł y, Warszawa 1990, s. 375, teza 8; J. B a f i a, K. M i o d u s k i, M. S i e w i e r s k i: Kodeks karny, Komentarz, Wyd. III, Warszawa 1987, t. I, s. 338—339, teza 6; I. A n d r e j e w, W. Ś w i d a, W. W o l t e r: Kodeks karny z komentarzem, Warszawa 1973, s. 348, teza 8.

¹¹ Występuje to pojęcie w art. 462: „... do postępowania w trybie rewizji nadzwyczajnej stosuje się odpowiednie przepisy o postępowaniu rewizyjnym przed Sądem Najwyższym.” W monografiach poświęconych rewizji nadzwyczajnej: S. K a l i n o w s k i (Warszawa 1954) i Z. D o d a (Warszawa 1972) nie zajmują się tym zagadnieniem. Podobnie podręczniki procedury karnej: M. C i e ś l a k: Polska procedura karna, Wyd. III, Warszawa 1984; S. W a ł t o ś: Proces karny, Zarys systemu, Warszawa 1985, K. M a r s z a ł: Prawo karne procesowe, Warszawa 1988.

¹² S. P a w e ł a: Kodeks karny wykonawczy, Komentarz, Warszawa 1972, s. 11.

¹³ op. et loc. cit. przyp. 6.

¹⁴ Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały powołuje się na kilka ostatnich aktów amnestyjnych (od 1974 r.). Nie może to mieć żadnego znaczenia dla głosowanej uchwały, gdyż każda ustawa amnestyjna jest samodzielnym aktem prawnym, nie wiążącym się z poprzednimi.

¹⁵ Jestem z pełnym szacunkiem dla Sądu Najwyższego, który poszukiwał wyjścia z sytuacji bez wyjścia.